

Fig. 1. Kort over Møns sydkyst, visende Holmemosen og dens omgivelser.

Fuglelivet i Holmemosen, Møn.

Af L. P. PEDERSEN.

Holmemosen ved Møns sydlige kyst er ikke stor, vel godt et halvt hundrede tønder land ialt med enge, rørskær og tørvegrave, men den var min barndoms mose og for os drenge var den selve eventyret.

Der var både en "langeng" og en "lille eng", som hørte til mit barndomshjem, og her tumlede vi os i alle frie stunder, når isen om vinteren dækkede den store, oversvømmede flade; thi da var mosen vokset til en sø ved tilløbet fra de mange grøfter og bække, der alle fra den nærmeste omegn bærer mod det lave mosedrag ved kysten. Det var kun skilt fra havet ved den smalle marehalmsklædte kystbræmme, strandbrinken, gennem hvilke der førte en overdækket kanal, som, når forårstiden kom, besørgede afvandingen fra mosen og bragte vandstanden i sit naturlige leje for den tilstundende sommer.

Da jeg begyndte at færdes med bøssen blev Holmemosen min ungdoms første jagtrevier og var gennem en årrække en kilde til megen fornøjelse og glæde. Et smukt og rigt fugleliv prægede den lille mose sommeren igennem. Flere Gråænder og Krikænder, undertiden også en Skeand eller Spidsand, havde hvert år ællinger i mosen. — Måske var kuldene ruget i selve mosen, måske havde fuglene haft deres rede i en marehalms-tot i klitten ved stranden eller under en busk i et af de levende hegn ved skellet, der skilte mosen fra den dyrkede ager, mosen blev dog familiens hjem under ællingernes opvækst. Der var også andemad nok at finde blandt Fladvandets duftende urter og sivholme og tætte rørskove at skjule sig i, hvis en fare truede.

Det var den gang, og meget har forandret sig siden jeg som dreng plukkede hjertegræs og gøgeurter på de lave blomsterspættede enge i barndommens mose, men endnu gæster jeg jævnligt stedet, og i mere end et halvt århundrede har jeg således haft lejlighed til at følge mosens udvikling og dens forandring såvel i naturmæssig henseende som med hensyn til faunaen, og i det følgende skal forsøges at give en lille skildring af fuglelivet, således som det har formet sig på stedet gennem dette lange spand af tid.

Som observationsområde er naturligt medtaget — foruden selve mosen — også moseranden, altså grænsen mod de tilstødende marker, samt den marehalmsklædte strandbrink og kystlinien mod havet.

Skarv (*Phalacrocorax carbo*). Viser sig nu og da på træk langs kysten. Ses undertiden siddende på en bundgarnspæl et stykke fra land.

Rørdrum (*Botaurus stellaris*). Er ikke iagttaget i mosen det sidst forløbne halve århundrede. I min barndom har jeg hørt den sære og mærkelige fugl udsende sine paukende lyde fra Holmemosens rørskove.

Stork (*Ciconia ciconia*). Det er nu mange år siden der er set en Stork i Holmemosen. Omkring århundredskiftet var der endnu et par beboede storkereder i omegnen og det har formodentlig været Storke fra disse reder der nu og da gæstede mosen, hvor man da havde lejlighed til at se den stolte fugl spankulere mellem høstakkene på de nyslagne enge.

Sangsvane (*Cygnus cygnus*). Når der i gamle dage — det vil i denne forbindelse sige for et halvt hundrede år siden — sås svaner i mosen, hvad der forøvrigt blev betragtet som en sjældenhed, drejede det sig altid om Sangsvaner. De smukke fugle kunde slå sig ned for en stund i den store oversvømmelse, som mosen dannede i vintertiden, men opholdt

var altid af kort varighed. En skønne dag spændte de atter de stærke vinger og drog videre, medens klangfulde toner fyldte rummet.

Knopsvane (*Cygnus olor*). Har i de seneste år nu og da gæstet mosen i vintertiden. I foråret 1951 indfandt et svanepar sig i mosen og opholdt sig der til langt hen på sommeren. De to svaner havde bygget rede i en bunke vragrør ved kanten af en større bæk, men da man sænkede vandstanden i mosen, blev der fri passage over engene til svanernes opholdssted. Folk kunde af nysgerrighed ikke lade svanerne have ro og fred, og resultatet måtte naturligvis blive, at de to stolte fugle forlod mosen. I april 1952, da disse linier skrives, ses svaneparret atter til stadighed i mosen og der er således stor sandsynlighed for, at fuglene igen i år vil forsøge at bygge rede.

Gravand (*Tadorna tadorna*). Ses hvert forår i mosen uden dog at yngle her. Derimod har et enkelt par, om end ikke konstant, ruget i pile-skoven ved stranden, eller i den nærliggende Vængegårds klint.

Gråand (*Anas platyrhynchos*). Fra århundredskiftet og nogle år fremefter var der, set i forhold til arealets størrelse, mange rugende Gråænder på stedet. At dømme efter det antal ungfugle, der blev skudt under sommerens andejagter, må sikkert 10 à 15 par Gråænder have haft tilhold med deres ællinger i den lille mose.

Afvandingen var da i en periode meget mangelfuld. En stor del af mosen bestod i de tider af flade, vandfyldte enge overgroet med siv, flæg og frøfyldte urter, hvor de unge Gråænder altid havde tilhold under opvæksten.

Nu savnes ganske disse gode yngleforhold. Holmemosen har som alt andet været underkastet udviklingens lov. Man har fra lodsejernes side søgt at udnytte det lave areal i landbrugsmæssig henseende, ved mere effektiv Afvanding og kultivering af de engstrækninger som grænsede til de dyrkede marker.

Endnu ruger dog Gråanden i Holmemosen, men ikke i det store tal som tidligere. I sommeren 1951 blev noteret to rugende gråandemødre, der hver fik et lille kuld ællinger på vingerne.

Atlingand (*Anas querquedula*). Har i modsætning til Krikanden kun været iagttaget som ynglefugl ganske få gange for flere år siden.

Krikand (*Anas crecca*). Er ikke mere at træffe som ynglefugl i mosen, men for 40-50 år siden var der hver sommer ynglende Krikænder på engene. I erindringerne fra barndomshjemmet står endnu mindet om en lille Krikand, der satte livet til i slåmaskinens knive, fordi den ikke vilde forlade sin rede i farens stund. Også på anden måde viser Krikanden sin trofasthed overfor ynglelokaliteten. Selvom den opskræmmes ved skud, forlader den nødigt stedet. Den kredser som regel blot nogle gange rundt om mosen og kaster sig snart efter atter i en eller anden klare.

Spidsand (*Anas acuta*). Er kun konstateret som ynglende i mosen een gang. Det ligger nu ca. 35 år tilbage i tiden, at en Spidsand havde ruget et ællingekuld på 7. Mærkeligt nok iagttages denne fugl ikke under træk.

Pibeand (*Anas penelope*). Er kun iagttaget faa gange i mosen, nemlig i 1910 og i 1911, hvor der hvert år blev skudt et eksemplar. De pågældende fugle var alene. Pibeanden er aldrig iagttaget i mosen på aftentræk.

Skeand (*Spatula clypeata*). I lighed med Spidsanden, er det kun få Skeænder, som har yndet at bygge rede i Holmemosen. Den blev første gang bemærket som ynglefugl i 1919. Siden har enkelte par ruget i mosen, men ikke konstant. I sommeren 1949 blev således noteret et rugende skeandepar på en græsklædt eng.

Troldand (*Aythya fuligula*). Sjælden vintergæst ved kysten. Enkelte eksemplarer er nu og da truffet i mosen i forårstiden, men det har altid været anskudte eller syge fugle.

Bjærgand (*Aythya marila*). Iagttaget ved kysten under strænge isvintre.

Hvinand (*Bucephala clangula*). Viser sig gerne i vintre med stræng frost, når isen binder de indre farvande. Med fralandsvind søger fuglene da læ nær under kysten, dykkende efter føde.

Havlit (*Clangula hyemalis*). For år tilbage var Havlitten meget almindelig forkommende under kysten, så nær ved land, at man drev jagt på fuglene direkte fra strandbredden, og der blev ofte skudt mange Havlitter i vintertiden. Nu er det sjældent at se Havlitter inde i havstokken, et forhold der formodentlig dels må søges i en formindskelse af Havlitbestanden, dels i at de småmuslinger, som er Havlittens føde, ikke mere findes i tilstrækkelig mængde på revene. Endnu kan omegnens beboere dog glæde sig over Havlittens muntre sang ude fra havet i de stille vinterdage.

Ederfugl (*Somateria molissima*). Kan nu og da iagttages nær under kysten i efterårs- og vintertiden, men aldrig i større mængder.

Sortand (*Melanitta nigra*). Forekommer af og til, gerne i flokke, efteraars- og vinterdage i nærheden af kysten.

Fløjlsand (*Melanitta fusca*). Er undertiden iagttaget fra kysten, men aldrig talrig.

Stor Skallesluger (*Mergus merganser*). Iagttages almindeligvis kun på træk, eller i strømvåger under meget hårde isvintre, når isen har slået bro også over de åbne have. For år tilbage rugede et par i pileskoven på strandbrinken mod vest.

Toppet Skallesluger (*Mergus serrator*). Er aldrig iagttaget som ynglefugl, skønt lokaliteten må regnes for at være velegnet. Formodentlig er der ikke fred nok på stedet. Derimod ses fuglen undertiden tilfældigt på træk, især i vintertiden.

Fiskeørn (*Pandion haliaetus*). Er kun bemærket een gang i det lange spand af tid, jeg har haft lejlighed til at følge fuglelivet på stedet.

Hvepsevåge (*Pernis apivorus*). Almindelig forekommende under trækket.

Spurvehøg (*Accipiter nisus*). Almindelig forekommende i træktiden. Som andre rovfugle er den med årene gået stærkt tilbage i talmæssig henseende.

Musvåge (*Buteo buteo*). For år tilbage var rovfugletrækket meget betydeligt langs kysten i efterårstiden. Der var især mange Musvåger. Efter østlig blæst, når vinden gik om i vest med høj, blå himmel, kom de store skarer glidende og cirkende, stadig i drift vest over. Nu om dage er efterårets rovfugletræk kun en skygge af hvad det tidligere har været.

Låddenbenet Musvåge (*Buteo lagopus*). Kan iagttages under efterårets fugletræk og opholder sig undertiden vinteren over på egnen.

Havørn (*Haliaeetus albicilla*). Iagttaget nogle få gange med mange års mellemrum.

Blå Kærhøg (*Circus cyaneus*). Viser sig i ny og næ på terrænet.

Vandrefalk (*Falco peregrinus*). Viser sig, men kun yderst sjældent.

Dværgfalk (*Falco columbarius aesalon*). Iagttaget nogle få gange, jagende langs strandbredden.

Tårnfalk (*Falco tinnunculus*). I den tid rovfugletrækket står på, senhøst og efterår, kan man hyppigt se den lille, smukke Tårnfalk hænge på spillende vinger over enge og stubmarker.

Agerhøne (*Perdix perdix*). Er som regel at træffe ynglende på den marehalmklædte strandbred, eller på de dyrkede marker som grænser til mosen. Selv har jeg flere gange iagttaget kuld på op imod en snes stykker af nyligt klækkede agerhønekyllinger i de små krat af strandtidse på strandbrinken.

Fasan (*Phasianus colchicus*). Yngler forskellige steder ved moseranden og forekommer således almindeligvis i mosen såvel om sommeren som i efterårstiden. Dette er sket efterhånden som Fasanen har bredt sig i omegnen.

Vandrikse (*Rallus aquaticus*). Vandriksen yngler ikke mere i Holme-mosen, men for godt en snes år siden, da der endnu fandtes tørvegrave med klaringer, var den lille, kønne fugl almindelig som ynglende. Når man gæstede mosen, kunde man forskellige steder høre dens karakteristiske stemme.

Grønbenet Rørhøne (*Gallinula chloropus*). Var for år tilbage en almindelig forekommende ynglefugl. Træffes nu kun fåtalligt, da der ikke mere findes de vandfyldte grave, som forhen.

Blishøne (*Fulica atra*). Har tidligere været en ret talrig ynglefugl på stedet. Der blev for år tilbage holdt jagter på Blishønsene, når de om foråret indfandt sig i den oversvømmede mose, fordi man mente, at de mange Blishøns var til skade for andebestanden. Nu er forårsjagten forøvrigt ikke mere tilladt og efter at naturforholdene har ændret sig, yngler Blishønen kun fåtalligt i mosen.

Strandskade (*Haematopus ostralegus*). Mærkeligt nok har Strandskaden aldrig ynglet i eller ved mosen. For år tilbage var Strandskaden en sjældenhed på stedet. Nu ses de brogede fugle gerne hvert forår på engene, men forsvinder igen uden at slå sig ned som ynglefugle.

Vibe (*Vanellus vanellus*). Viben er utvivlsomt den fugl som mest har præget den lille mose, selvom antallet af ynglende Viber selvsagt er gået

tilbage efterhånden som mosen har skiftet karakter i naturmæssig henseende. Når man gæster stedet, bliver man modtaget af den skrigende vibe allerede på grænsen mellem ager og eng, og man kan nu finde dens rede også på de dyrkede agre.

Hjejle (*Pluvialis apricaria*). En fugl skudt ved juletid i året 1906. Der var kun det ene eksemplar. Er ikke senere iagttaget.

Alm. Præstekrave (*Charadrius hiaticula*). Når man færdes langs stranden, vil man altid være sikker på at træffe Præstekraven løbende i strandkanten nede ved vadet. Dens rede er aldrig fundet på lokaliteten, men der er dog næppe tvivl om, at fuglen — måske ikke konstant, så dog nu og da — ruger på den stenede strandbred, der synes velegnet som ynglelokalitet. — På Møn kaldes Præstekraven iøvrigt for "Strandpytting".

Storspove (*Numenius arquata*). Det hænder at man hører spovefløjt fra blået under høsttrækket. Kun i ganske få tilfælde er en Storspove set fouragerende i strandkanten, aldrig i selve mosen.

Rødben (*Tringa totanus*). Rødbenen hører ligesom Viben og Dobbeltbekkasinen til mosens faste ynglefugle. Når man en sommerdag passerer vejen, der fører gennem mosen, kan man stadig glæde sig over den lille livlige fugl med de iltre bevægelser og klingre tonespil. I sommeren 1950 blev under et tilfældigt besøg sidst i juni noteret halv voksnede unger af Rødben på græseng i nærheden af vejen.

Tredækker (*Capella media*). Har i en lang årrække ikke været iagttaget i Holmemosen. I tiden lige efter århundredskiftet var det derimod ikke ualmindeligt at træffe Tredækkeren under jagt i senhøsten. Modsat dobbeltbekkasinen, der i Træktiden ynder at opholde sig paa side, fugtige enge, stødte man altid på Tredækkeren i de tørre, græsbevoksede mosehuller.

Dobbeltbekkasin (*Capella gallinago*). Har alle dage været en af den lille mosens karakterfugle. Endnu kan man hver sommer se og høre firefem, ja måske flere, brægende hanner i luften samtidig over mosens forskellige felter. For år tilbage fandt man som regel Dobbeltbekkasinens rede i de fugtige starsumpe, men nu, da tagrørene har fortrængt stargræsset, finder man den udelukkende ynglende på tørre, græsklædte enge.

Det er karakteristisk for Dobbeltbekkasinen, at den altid er tavs, når den skræmmes og lynhurtigt kaster sig fra reden. Ellers er dens hæse skrig jo velkendt, når den almindeligvis går på vingerne. I senhøstens tid, når træktiden er inde, kan de side, fugtige enge være "fyldt" med Dobbeltbekkasiner.

Foruden de almindelig kendte navne som Horsegøg, Horsegumme, Hingstfugl og Himmelged, har man på Vestmøn endnu et navn til fuglen, nemlig "Horsgnarre".

Enkeltbakkasin (*Lymnocyptes minimus*). Er undertiden at træffe i ret store mængder under efterårets fugletræk. "Pyttinger" kalder egnens befolkning de små, vingerappe fugle. Muligt har dette navn forbindelse med fuglenes forkærlighed for at opholde sig ved vandpytterne.

Stylteløber (*Himantopus himantopus*). Et eksemplar skudt i september 1910. Det var en ungfugl i brun, gråspraglet fjerklædning. Stylteløberen fouragerede i strandkanten i selskab med nogle småvadere.

Odinshane (*Phalaropus lobatus*). En ungfugl blev nedlagt i mosen sidst i september 1908. Fuglen, der var alene, gav en snerrende eller kvækkende lyd fra sig, da den gik på vingerne fra et lille, græsbevokset fladvand, og fløj kun et ganske kort stykke, før den atter kastede sig på en lokalitet af samme beskaffenhed.

Stormmåge (*Larus canus*). Almindelig forekommende ved kysten.

Sølvmåge (*Larus argentatus*). Er meget almindelig at se ved stranden.

Sildemåge (*Larus fuscus*). Ses tilfældigt ved havkysten.

Svartbag (*Larus marinus*). Enkelte fugle kan træffes ved kysten så at sige året rundt.

Gråmåge (*Larus hyperboreus*). Har undertiden vist sig ved kysten i strænge vintre.

Hættemåge (*Larus ridibundus*). Almindelig forekommende på terrænet året igennem. For en halv snes år siden forsøgte en lille koloni Hættemåger at yngle i mosen. De fik imidlertid dette år ødelagt rederne på grund af indtrædende højvande og forlod ynglefeltet. Først for et par år siden, slog mågerne sig atter ned som ynglefugle. De valgte nu en anden del af mosen som rugested, og i sommeren 1951 var der ca. 200 par rugende Hættemåger i denne koloni.

Havterne (*Sterna paradisaea*). Forekommer nu og da ved kysten.

Dværgterne (*Sterna albifrons*). Viser sig ved kysten, især i august og september.

Splitterne (*Sterna sandvicensis*). Er iagttaget som tilfældig gæst.

Tejst (*Cepphus grylle*). Er aldrig iagttaget nær kysten. Når det alligevel hændte, at man fik en Tejst at se, skyldtes det den omstændighed, at fiskerne om foråret undertiden kom i land med den lille perdrikker, som under dykning efter føde ude på det dybe vand var blevet hængende i et flyndergarn.

Huldue (*Columba oenas*). Trækker langs kysten i efterårstiden, men synes — modsat Ringduen — at være i tilbagegang. Der kommer ikke mere de store flokke som i "fordums dage", hvor "de hellige, russiske duer", som de gamle jægere kaldte fuglene, var et yndet jagtobjekt.

Ringdue (*Columba palumbus*). Er en af de få fugle som ret mærkbart er taget til i det sidste halve hundrede år. Medens det ved århundredskiftet var noget af et særsyn at se en flok Ringduer i efterårstiden, har der i de seneste år kunnet iagttages betydelige mængder af disse fugle på træk, følgende kysten vest over, sensommer og efterår.

Gøg (*Cuculus canorus*). Almindeligt forekommende på terrænet.

Mosehornugle (*Asio flammeus*). Er nu og da iagttaget i mosen, men dog kun med flere års mellemrum.

Natravn (*Caprimulgus europaeus*). Et eksemplar skudt i pileskoven nær stranden i september 1908. Er ikke senere iagttaget på stedet.

Mursejler (*Apus apus*). Ses tilfældigt i flugt over mosen.

Sanglærke (*Alauda arvensis*). Forekommer almindelig som ynglefugl på græsengene og på de til mosen grænsende agre.

Landsvale (*Hirundo rustica*). Almindelig forekommende over mosens rørskove i sensommertiden.

Bysvale (*Delichon urbica*). Ses jagende over mosen i sommertiden.

Digesvale (*Riparia riparia*). I mine drengeår fandtes en sandgrav i strandbrinken mod havet, i hvis væg en snes par Digesvaler havde deres redehuller. Sandgraven er forlængst gået til, og man må nu nøjes med at iagttage Digesvalen i dens flugt over mosens rørskove.

Gråkrage (*Corvus corone cornix*). Der har tidligere været et særdeles stort træk af Gråkrager langs kysten i efterårstiden, men nu om dage er trækket minimalt. Enkelte standkrager træffes året rundt i omegnen og det hænder man støder på en beboet kragerede i pileskoven ved stranden.

Råge (*Corvus frugilegus*). I forårs- og sommertiden er der altid et livligt træk af Råger over mosen. Fuglene kommer fra en koloni i den nærliggende Råby Oved skov.

Allike (*Coloeus monedula*). Ses jævnlige i flokke trækkende over mosen, eller følgende kystlinien.

Husskade (*Pica pica*). Er en fugl der er gået tilbage i antal. I min barndom var der hver sommer en beboet skaderede i en stor tjørnebusk ved moseranden og ligeledes en rede i en lille kratskov i umiddelbar nærhed af mosen. Endnu kan man træffe skaden rugende på stedet, men ikke konstant.

Gærdesmutte (*Troglodytes troglodytes*). Det hænder at fuglen iagttages i sandtidskrattene.

Sjagger (*Turdus pilaris*). Kan være ret talrig på de tørre enge sent på efteråret, særlig i perioder med barfrost.

Stenpikker (*Oenanthe oenanthe*). Fåtalig forekommende ved kysten. Formodet ynglefugl.

Bynkefugl (*Saxicola rubetra*). Iagttaget flere steder ved moseranden og må antages at være ynglefugl på stedet.

Rørsanger (*Acrocephalus scirpaceus*). Almindeligt forekommende ynglefugl.

Sivsanger (*Acrocephalus schoenobaenus*). Fåtalig ynglefugl.

Fuglekonge (*Regulus regulus*). Viser sig under efterårets fugletræk. Der synes forøvrigt at være færre Fuglekonger nu om dage end for år tilbage, da sandtidskrattene ligefrem kunde vrimle med de små spraglede fugle i den tid trækket stod på.

Engpiber (*Anthus pratensis*). Fåtalig ynglefugl.

Hvid Vipstjert (*Motacilla alba*). Forekommer som ynglende på den marehalmklædte strandbred.

Gul Vipstjert (*Motacilla flava*). Almindeligt forekommende ynglefugl på engene.

Rødrygget Tornskade (*Lanius collurio*). Forekommer som ynglende i noget småkrat ved moseranden mod nord.

Stær (*Sturnus vulgaris*). Forekommer nu og da som ynglende i pileskoven ved stranden. Her har jeg flere gange fundet dens rede i et hult træ.

Tornirisk (*Carduelis cannabina*). Forekommer som ynglende i nogle små buskadser i klitten mod stranden.

Bomlærke (*Emberiza calandra*). Almindeligt forekommende i pilehegnet og markerne mod øst.

Gulspurv (*Emberiza citrinella*). Flere par yngler i krattet på grøftvolden i sogneskellet mod øst. Synes at være i fremgang som ynglefugl på egnen.

Rørspurv (*Emberiza schoeniclus*). Har gennem mere end det sidste halve århundrede været konstant ynglefugl i mosen.
